

Date: 27th September-2026

**XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR TOMONIDAN YURITILADIGAN
QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I BUXGALTERIYA HISOBINING AHAMIYATI**

Norboyev Bobomurod Abduraim o'g'li

“Surxondaryo invest AJ” mutaxassisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlarda qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) buxgalteriya hisobini yuritishning nazariy-uslubiy asoslari, uning iqtisodiy mohiyati va amaliy ahamiyati ko'rib chiqilgan. Shuningdek, QQS bo'yicha asosiy xo'jalik operatsiyalarining buxgalteriya provodkalari misollar asosida yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *qo'shilgan qiymat solig'i, buxgalteriya hisobi, provodka, byudjet, soliq majburiyati, hisob-kitob, xo'jalik subyekti.*

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat byudjetining shakllantirilishida bilvosita soliqlar, xususan qo'shilgan qiymat solig'i muhim o'rin tutadi. QQS mahsulot, ish va xizmatlarning ishlab chiqarish hamda muomala jarayonining barcha bosqichlarida yaratilgan qo'shimcha qiymatning bir qismini byudjetga undirish shaklidagi bilvosita soliq hisoblanadi. Ushbu soliq turi ko'pchilik davlatlarning, jumladan O'zbekiston Respublikasining soliq tizimida asosiy daromad manbalaridan biri sifatida qaralib, uning to'g'ri va o'z vaqtida hisoblanishi, buxgalteriya hisobida aks ettirilishi hamda byudjetga o'tkazilishi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

QQS buxgalteriya hisobining sifatli tashkil etilishi nafaqat korxonaning soliq intizomiga rioya qilishini ta'minlaydi, balki uning moliyaviy holatini to'g'ri baholash, likvidlikni boshqarish va soliq risklarini kamaytirish imkonini beradi. Shu bois, ushbu masalaning dolzarbligi va ilmiy-amaliy ahamiyati yuqori bo'lib qolmoqda.

Asosiy qism

1. Qo'shilgan qiymat solig'ining iqtisodiy mohiyati

Qo'shilgan qiymat solig'i — bu mahsulot yoki xizmatning har bir ishlab chiqarish va sotish bosqichida yaratilgan qo'shimcha qiymatga nisbatan hisoblanadigan bilvosita soliqdir. Uning asosiy xususiyati shundaki, soliq yukining yakuniy og'irligi iste'molchi zimmasiga tushadi, korxona esa faqat soliqni hisoblab, byudjetga o'tkazuvchi vositachi vazifasini bajaradi.

QQSning mexanizmi ikki asosiy tushunchaga asoslanadi:

- Chiqish QQS (hisoblangan QQS) — sotilgan mahsulot, ish yoki xizmatlar bo'yicha xaridordan undirilgan soliq summasi;
- Kirish QQS (hisobga olinadigan QQS) — xom ashyo, material, tovar yoki xizmatlarni xarid qilishda yetkazib beruvchiga to'langan soliq summasi.

Byudjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq summasi ushbu ikki ko'rsatkich o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

2. Xo'jalik subyektlarida QQS buxgalteriya hisobining tashkil etilishi

Date: 27th September-2026

QQS buxgalteriya hisobi milliy hisob rejasida maxsus ajratilgan hisob raqamlari orqali yuritiladi. Bunda odatda quyidagi hisob raqamlaridan foydalaniladi:

- 4010-hisob — "Xaridorlar va buyurtmachilar bilan hisob-kitoblar ";
- 4410- hisob — " Budjetga soliqlar va yig'imlar bo'yicha bo'nak to'lovlari (turlari bo'yicha)".
- 6010-hisob — Mol yetkazib beruvchilar va pudratchilarga to'lovlar bo'yicha joriy majburiyatlar
- 6410-hisob — "Byudjetga to'lovlar bo'yicha qarzarlar (turlari bo'yicha)".

QQS hisobining to'g'ri tashkil etilishi quyidagi vazifalarni bajarishni talab qiladi: soliq solinadigan aylanmani to'g'ri aniqlash, soliq stavkalarini to'g'ri qo'llash, hisob-fakturalarni o'z vaqtida rasmiylashtirish va soliq deklaratsiyalarini belgilangan muddatlarda topshirish.

3. QQS bo'yicha asosiy buxgalteriya provodkalari

Xo'jalik subyektlarida QQS bilan bog'liq eng ko'p uchraydigan xo'jalik operatsiyalari va ularning buxgalteriya yozuvlari quyidagi jadvalda keltirilgan:

1-jadval.

№	Xo'jalik operatsiyasining mazmuni	Debet	Kredit	Summasi
1	Xom ashyo, material QQS bilan (QQSni o'z ichiga olgan holda) sotib olindi	1010	6010	112 mln.
2	Xom ashyo, material bilan sotib olingandagi kiruvchi QQS aks ettirildi.	4410	6010	12 mln.
3	Mahsulot (tovar, xizmat) QQS bilan (QQSni o'z ichiga olgan holda) sotilganda tushum aks ettirildi	4010	9010	168 mln.
4	Sotilgan mahsulotdan QQS hisoblab ajratildi	9010	6410	18 mln.
5	Byudjetga to'lanishi kerak bo'lgan QQS aks ettirildi.	6010	4410	6 mln.
6	Byudjetga QQS summasi o'tkazildi (pul mablag'i orqali)	6410	5110	6 mln.

Misol uchun, korxona xom ashyo va materiallarni 100 mln so'mlik qiymatda sotib olgan bo'lsa, amaldagi 12 foizlik stavka bo'yicha kiruvchi QQS 12 mln so'mni tashkil etadi va yetkazib beruvchiga jami 112 mln so'm to'lanadi. Xuddi shu korxona mahsulotni 150 mln so'mga sotgan bo'lsa, chiquvchi QQS 18 mln so'mni tashkil etib, xaridordan jami 168 mln so'm tushum tushadi. Chiquvchi va kiruvchi QQS o'rtasidagi farq ($18 \text{ mln} - 12 \text{ mln} = 6 \text{ mln}$ so'm) korxonaning byudjet oldidagi soliq majburiyatini tashkil etadi va aynan shu summa byudjetga o'tkaziladi.

Date: 27th September-2026

Ushbu provodkalar orqali korxonada har bir xo'jalik operatsiyasi bo'yicha soliq majburiyati aniq va tizimli tarzda hisobga olib boriladi, natijada davr yakunida byudjetga to'lanishi lozim bo'lgan QQS summasi to'g'ri shakllantiriladi.

4. QQS hisobini yuritishning ahamiyati va amaliyotdagi muammolari

QQS buxgalteriya hisobining ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

- Soliq intizomini ta'minlash — hisobning aniq yuritilishi soliq majburiyatlarining o'z vaqtida va to'liq bajarilishiga xizmat qiladi.
- Moliyaviy hisobotning ishonchliligi — QQS bo'yicha noto'g'ri hisob-kitob moliyaviy hisobotning boshqa ko'rsatkichlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.
- Naqd pul oqimini boshqarish — kirish va chiqish QQSi o'rtasidagi farqni oldindan bilish korxonaga moliyaviy resurslarni rejalashtirishda yordam beradi.
- Soliq nazorati uchun asos — to'g'ri yuritilgan hisob soliq organlari tomonidan o'tkaziladigan tekshiruvlar jarayonini osonlashtiradi.

Amaliyotda esa quyidagi muammolar ko'p uchraydi: hisob-fakturalarning o'z vaqtida rasmiylashtirilmasligi, kirish va chiqish QQSini ajratishda xatoliklarga yo'l qo'yilishi, avtomatlashtirilgan buxgalteriya dasturlaridan to'liq foydalanilmasligi hamda buxgalter xodimlarning malaka darajasining yetarli emasligi. Bunday muammolarni bartaraf etish uchun korxonalarda ichki nazorat tizimini kuchaytirish va buxgalter kadrlarning malakasini muntazam oshirib borish zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qo'shilgan qiymat solig'i buxgalteriya hisobi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning to'g'ri tashkil etilishi korxonaning soliq intizomiga rioya qilishi, moliyaviy barqarorligini ta'minlashi va davlat byudjeti daromadlarining shakllanishiga o'z hissasini qo'shishi mumkin. Shu sababli, korxonalarda QQS hisobini yuritish jarayonini takomillashtirish, zamonaviy avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish va buxgalter xodimlarning bilim darajasini oshirib borish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi (yangi tahriri). — Toshkent, 2020.
2. "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni.
3. Buxgalteriya hisobining milliy standartlari (BHMS), Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan.
4. Vahobov A.V., Solijonova N.T. Soliqlar va soliqqa tortish. — Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2019.
5. Nurmuhamedova B.Sh. Buxgalteriya hisobi asoslari. — Toshkent: TDIU nashriyoti, 2021.
6. Xoshimova I.A. Korxonalarda soliq hisobini tashkil etish muammolari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali. — 2022. — №3.

